

Kvinnor för fred

En fredsförening med kvinnoperspektiv som grund

Tema: Kultur och fred
december 2014

Foto: Sofia Härén

Eva Zettervall är en del av "konstkollektivet för fredskultur" och en av 23 konstnärer som deltog i höstens utställning "Konst för fred" på Italienska kulturinstitutet. Samhällsfrågor har en central plats i hennes konst. Sid 7-10

december 2014

Kvinnor för fred (KFF), som bildades 1978, arbetar för fred på kvinnors villkor. Föreningen är partipolitiskt och religiöst obunden.

Kvinnor för fred är medlem i många internationella freds-, kvinno- och solidaritetsorganisationer och ingår i ett nätverk med internationella förgreningar.

Kvinnor för fred kräver stopp för kärnvapen och kärnvapenprov, kämpar mot militär rustning och vapenspridning, kräver stopp för vapenproduktion och -export och kräver en omställning från militär till civil produktion.

Kvinnor för fred arbetar för kvinnors medverkan i konflikthantering, för mänskliga rättigheter, för ökat inflytande för FN och OSSE i alla fredsprocesser och en framtida fredskultur.

Medlemsavgift 170 kr/år i riksorganisationen. Plus en mindre avgift på platser med lokalgrupper.
Famijemedlem/studerande 50 kr/år.
Stödmedlem 100 kr/år

Medlemmar får KFF:s tidning.

Kvinnor för fred

Hammarby Allé 93
120 63 Stockholm
Telefon: 08-667 97 27
Plusgiro: 439 12 25-2
E-post: kff@telia.com

Facebook:

facebook.com/kvinnorforfred

Twitter: twitter.com/kvinnorforfred

www.kvinnorforfred.se

Tema: Kultur och fred

INNEHÅLL

Konst i fredens tecken av Benita Eklund
Om paret Ståhl-Torregiani och Konst- och Fredsbiennalen 4-5

Konst för fred
Några nedslag från utställningen 6

Konstnären Eva Zettervall av Sofia Härén
Samhällsfrågor i ett konstnärsskap 7-10

Krig, fred och film av Lena Angviken
Om film som får oss att ta avstånd från krig 11

Kriget och människan av Gunnar Svensson
Om Svetlana Aleksijevitj och hennes författarskap 12-13

Från Norrland till St Petersburg av Gunnar Svensson
Minnen och berättelser från krig och konflikt 14

Käthe Kolhowitz av Sanni Gerstenberg
Om ett antikrigsbudskap som återkom som frimärke 14

Ett splittrat land av Sanni Gerstenberg
Tidskriften 10-tal gör temanummer om Ukraina 15

Kultur i fredsarbetet av My Leffler
Från Hudiksvalls fredsdagar till Picassos Guernica 16-17

Nuclear Grass av My Leffler
Installation om den radioaktivitet som faller över jorden 18

Lokalföreningar och kontaktkvinnor 19

Friheten är fredens syster av Bengt Berg 20

"Kultur är en livsform och kultur är en kamp. Kultur måste också vara farlig"

Lise Østergaard (1924-1996)

Tidningen Kvinnor för fred

Tidningen Kvinnor för fred utkommer som temanummer ett par gånger om året och som bilaga i Miljömagasinet fyra gånger per år.

Ansvarig utgivare:

Sanni Gerstenberg

Varje författare ansvarar själv för sin artikel. För icke beställt material ansvaras inte.

Omslagsbild:

Foto av Eva Zetterlund taget av Sofia Härén

Illustration till vänster:

Helga Henschen

Redaktör: Benita Eklund

Telefon: 073-767 38 86

E-post: benita eklund@gmail.com

Tryckeri:

Norra Skåne Offset

Konsten att gestalta

I alla strukturer, även de mest människofientliga, förefaller humanistiska värden finna (eller skapa) sina sprickor. Fram sipprar sanning, solidaritet, frihets- och fredslängtan – ofta genom kulturarbetarnas försorg. Ibland med det egna livet som insats.

Den här gången är vårt tema omfattande: kultur och fred. Syftet är dock inte att täcka hela fältet utan att lyfta kulturens roll i samhället och hur den kan inspirera och förstärka fredsarbetet.

Utgångspunkten är utställningen *Konst för fred* på Italienska kulturinstitutet i höstas. Den var en del i ett växande kulturprojekt i konstnärsparet Ståhl-Torregianis regi och de inleder detta nummer med tankar kring skapandets villkor och konstens möjligheter att stärka goda krafter.

Därefter djupdyker vi i Eva Zetterlunds konstnärskap, en av deltagarna i konstkollektivet för fred. Hon tror att konsten kan vara en opinion- och idéskapare:

– Vi kan ha en slentrianmässig syn på saker, men konsten kan göra att man vaknar upp och ser det på ett annat sätt.

Hon menar att även en politisk pamflett eller en demonstration tjänar på att gestaltas; med till exempel musik, färg och optiska effekter.

Tidningen innehåller också en rad nedslag i film, litteratur och andra kulturformer. Fredsskildringarna är lika få som berättelserna om lycka påpekar Lena Angviken i sin artikel, men krig och konflikt förekommer ofta på bioduken.

– Man önskar bara att dagens unga inte ser filmerna som spänning utan som avskräckande exempel, skriver hon.

Hur används kulturen av dagens aktivister? My Leffler, anhängare av "Art activism", ger några exempel och betonar kulturens många funktioner:

– Den kan klargöra, trösta, irritera, läka, engagera, ja till och med konfrontera.

Men huvudfunktionen i fredsarbetet är att få budskapet att gå djupare menar hon.

Krig och konflikt är en del av livet men samtidigt svårt att ta till sig. Via kulturen kan sammanhangen klarna, och det ger kraft och hopp.

Själva genomförandet är en fredsakt i sig; att arbeta konstnärligt och samlas kring kultur svetsar samman människor och får oss helt enkelt att må bra.

Kvinnor för fred önskar alla medlemmar en god jul och ett gott nytt 2015!

Benita Eklund

Konst i fredens tecken

"Konst för fred" var en utställning som Kvinnor för fred var med och arrangerade i höstas. Men det är också ett växande kulturprojekt i paret Ståhl-Torregianis regi. Nästa år väntar utställningar i Italien och Frankrike för detta "konstkollektiv för fredskultur", som numer går under namnet Konst- och fredsbiennalen.

23 konstnärer; från Italien, Norge, Sverige, Frankrike och Palestina, deltog i utställningen *Konst för fred* på Italienska kulturinstitutet i Stockholm. Med olja, akryl, fotografi och andra tekniker gav de uttryck för både dyster verklighet och fredslängtan.

Kvinnor för fred-medlemmen Birgitta Ståhl Torregiani använder sig av collageets fria form och vill egentligen inte kalla sig konstnär, får jag veta när vi träffas i ateljén mitt i centrala Stockholm för att tala om projektet. Hon arbetade tidigare som förlossnings-sköterska men har allt sedan 90-talet utvecklat sitt skapande med målarkurser och många timmar i ateljén med maken Roberto Torregiani, som är yrkesutövande konstnär. Det sociala

Höstens utställning blev en succé och nu växer förhoppningarna om ett verkligt forum för konst och tankeutbyte kring fredsfrågor.

engagemanget är utgångspunkten för hennes konstnärliga arbete:

– Jag vill att målningarna ska väcka tankar och frågor, beröra och röra om.

Hon pekar på ett collage med en rad välkända ansikten på människor som arbetat för fred och farit illa; Martin Luther King, Nelson Mandela, Malala, Snowden och många fler.

– Vi kan inte lägga locket på, vi kan inte vara tysta, säger hon.

Skapandets villkor

På väggarna i källaren trängs Birgittas verk med maken Robertos och den gemensamma dottern Isabellas.

Roberto är också på plats i ateljén och intervjun blir till ett spännande samtal om skapandets villkor och kulturens möjligheter att stärka de goda krafterna i samhället. De fyller i varandras meningar och inspireras av den andres tankar – en inte alltför vågad

gissning är att många idéer, som blivit till konst under åren, har fötts just så här, i ett samtal över en kopp te. De har levt vid varandras sida i 40 år.

Roberto växte upp i Italien men lämnade landet för att undslippa militärtjänst. Han kallar sig gammaldags humanist och samhällsengagemanget är djupt integrerat i hans måleri.

– Jag skulle kunna måla för att tjäna pengar men det här ger mig kraft och tillfredsställelse. Jag vill bidra med något positivt till mänskligheten.

Två viktiga redskap har människan i sina händer menar han; vår röst och vad vi väljer att lägga våra pengar på.

– Kan dessa användas med en princip som går mot fred så är det bra.

Birgitta fyller i:

– Ärligheten är också viktig och att förstå att vi har valmöjligheter, att vi kan välja sida.

Ringar på vattnet

Projektet *Konst för fred* startades med två italienska konstnärsvänner. När den första utställningen gick av stapeln 2012 anade de inte att intresset skulle vara så stort. Nätverket har sedan vuxit och vid vernissagen i höstas kom över 100 personer. I samtalet återkommer de flera gånger till sin önskan om att skapa ringar på vattnet, "en dominoeffekt" som Birgitta uttrycker det.

– Så ska kulturer verka, man gör inte sådant här för sin egen skull.

Roberto vill att biennalen ska bli ett etablerat forum för konst och tankeutbyte i fredens tecken, där både besökare och konstnärer innefattas.

← *Veronikas heliga ansikte* av Roberto Torregiani (från *Konst för fred*)

Ge freden en chans av Birgitta Ståhl-Torregiani (från *Konst för fred*) →

Roberto Torregiani och Birgitta Ståhl Torregiani i parets ateljé. På väggen finns tavlor av dem båda, samt av dottern Isabella Torregiani. Hennes målning "Flyende" (nedre raden, nr 2 fr v) var med på höstens utställning Konst för fred.

– Det kan påverka konstnärernas arbete och bli till ett nät som expanderar. Att vara en del av en grupp ger stimulans och kraft.

Konsten är universell

Konsten har alltid varit fredsfrämjande menar Roberto. Under nazismen och andra världskriget möttes konstnärer från olika länder i Paris och när kriget i förna Jugoslavien pågick satt serbiska, kroatiska och bosniska konstnärer i samma stad och diskuterade vad som kunde göras berättar han.

– Konstnärer har alltid gått emot sina egna länder för att skapa fred. Jag tror det är så nu också i Ukraina.

Varför är det så?

– Jag tror att det beror på att konstnären inte är en materialistisk människa. Konsten är universell.

– Det gör det enklare att mötas, tillägger Birgitta.

Parets engagemang sträcker sig i många riktningar. De har flera fadderbarn och stödjer förutom Kvinnor för fred också Greenpeace och Läkare utan

gränser. De har även ett starkt engagemang i kvinnofrågor. Nyligen invigdes en stor målning, *Hyllning till fred*, av Roberto i Engelbrektskyrkan. Han ville bryta med mansdominansen i bibeln och kyrkorumen och målade sju bibliska kvinnor. De arbetar också för att lyfta kvinnliga konstnärer, i nutid och ur historien. Av rättviseskäl, men också för att tillföra något i konsten.

Känsla och medvetande

Birgitta visar ett urklipp ur Kvinnor för freds förra tematidning, om kvinnors fredsarbete. Det är Angela Davis, tecknad av Gunnar Svensson, som nu väntar på en plats i ett framtida verk. Processen tar tid. Hon målar bakgrunden och sedan växer det hela fram. Det kan ta veckor eller månader innan hon når dit hon vill, resultatet blir ett möte mellan känsla och medvetande. Arbetet kan också kännas tungt.

– Ibland slår det mig på allvar, ja det är ju verkligen så här. Men då finns Roberto där och säger: nu går vi till Brunnsviken!

Det är viktigt att vila, vänta och analysera för att nå på djupet menar Roberto.

– Om man fortsätter arbeta med tankar som inte är riktigt klara kan man ångra sig. Man måste ge sig själv tid.

Text och foto: Benita Eklund

Birgitta Ståhl Torregiani, mångårig medlem i Kvinnor för fred, söker inspiration i vårens temanummer om kvinnors fredsarbete.

*Kvinnor
för fred*

4-25 september pågick "Konst för fred" på Italienska kulturinstitutet i Stockholm. Deltog gjorde Nadine Adam, Jakob Ankarsvärd, Mauro Brattini, Ann Mari Brencket, Agostino Cartuccia, Manuela Cerolini, Peter De Ru, Mario Dondero, Raja El Fani, Helen Engström, Per Engström, Marco Luzi, Valeria Paniccia, Unn Magnussen, Alessandro Marcucci Pinolo, Björn Melin, Birgitta Ståhl, Erik Selin, Kjartan Slettemark, Isabella Torregiani, Roberto Torregiani, Petter Zennström och Eva Zettervall.

Från vänster: Alessandro Marcucci/Missione di pace, Ann Mari Brenckert/Peace to indigenous people, Helen Engström/Peace Please, Eva Zettervall/Me and Bobby McGee, Jakob Ankarsvärd/Flyktingar (Lampedusa).

Nadine Adam/Fredsängeln

Valeria Paniccia/Love

Kvinnorna främst i Eva Zettervalls konst

Eva Zettervall var en av konstnärerna i utställningen **Konst för fred** som KFF var med och arrangerade i september. Hon reflekterar ofta över aktuella samhällsfrågor i sina verk.

På den tunga grå stäldörren står det EZ med små gröna bokstäver. Utanför är det mörkt novemberrusk och Eva Zettervall kommer uppför trappan med en anatomisk plansch under armen, det mänskliga skelettet. Hon har sin ateljé högst upp i funkishuset i Hökarängen sedan 1990-talet och det känns ombonat trots det höga taket och mängder med starka lysrör.

Hon är nyss hemkommen från Mexiko där hon hämtat hem sin utställning som varit där under två månader och i början av december ska hennes utställning *Röda rummet* visas i Uttersberg på galleri Astley i Västmanland.

Eva visar några bilder i utställningskatalogen och stannar vid ett porträtt hon gjort av konstnären Frida Kahlo.

– Jag har alltid gillat hennes bildvärld, väldigt starkt uttryck och väldigt personligt, säger hon. Jag fick en anledning att göra något om Frida nu när jag skulle åka till Mexiko.

Andra konstnärer hon nämner som favoriter är norska målaren Edvard Munch och den amerikanska fotografen Cindy Sherman.

En modern fröken Julie

I Evas bilder dominerar kvinnorna som motiv, starka kvinnor som tar plats, är intrycket.

– Kvinnor ses sällan som individer, ofta är de symboler för moderskap eller jungfrudom. Det är väldigt tydligt i konsten bakåt i tiden, säger hon.

Under året har hennes utställning och installation *Julie och Jean* visats på bland annat Konstakademin i Stockholm, Norrköpings konstforum och på Tomarps kungsgård i Skåne. Eva

Foto: Sofia Härén

Eva Zettervall har i sin senaste utställning gjort en modern tolkning av Strindbergs pjäs *Fröken Julie* och en egen feministisk *Röda rummet*.

Zettervall kallar det ett poetiskt inlägg i samhällsdebatten där hon utgår från August Strindbergs problemställningar i dramat *Fröken Julie*.

– *Fröken Julie* är den pjäs som sätts upp mest i världen av Strindberg. Den tolkas på otroligt många sätt och inbjuder också till det, Strindberg beskriver personerna så levande, man sugas in, säger hon.

Men Eva gör sin tolkning utifrån dagens perspektiv.

– Julie är uppfostrad som en pojke,

och om man läser Strindbergs text så är det underförstått att detta är hennes olycka, det som är felet.

En av bilderna som heter *Uneatable* (oätlig) visar en kvinna liggande med jättestora gafflar som ser ut att sticka ner i henne, men hennes kropp är täckt av spikar.

– I dag skulle hon göra mer motstånd, säger Eva.

Hon hänvisar till Lena Anderssons bok *Egenmäktigt förfarande* som ett nutida exempel.

– Då är hon (karaktären Ester, red. anm.) alldeles besatt, men någonstans till slut analyserar hon upp det, hon går inte och tar livet av sig, utan tar nästa steg, även om hon kärat ner sig i fel karl, förklarar Eva. Det är klart att folk tar livet av sig i dag också men inte av den orsaken, samhällets konventioner förändras.

Feminism nu och då

I motsats till August Strindbergs verk dominerar även Evas utställning *Röda rummet* av kvinnorna, av vilka flera har funnits i verkligheten; Siri von Essen, som var Strindbergs hustru, de efter förra sekelskiftet stora ryska poeterna Anna Achmatova och Marina Tsvetajeva och Victoria Benedictsson, en författare vid samma tid, som liksom fröken Julie tog livet av sig med en rakkniv. Eva har också inspirerats av de nya feministiska rörelserna Pussy Riot och Femen.

– Jag tycker det är bra att de blir ihågkomna, det finns förstås många vanliga kvinnor som aldrig blir det, men de som gjort speciella saker behöver lyftas, män lyfts fram hela tiden. Man kan säga att det har hänt mycket på hundra år, i alla fall i västvärlden, men om man ser ut i världen har det kanske inte hänt lika mycket.

Eva Zettervall har tidigare ställt ut flera gånger i både Indien och Kina. Hon läste nyligen om det faktum att

Copyright Eva Zettervall

En modern Julie med en skyddsväst av vassa spikar, beskriver Eva Zettervall Uneatable (blandteknik, 82x102 cm).

det finns så få toaletter på landsbygden i Indien, så kvinnorna måste gå ut på fälten. Då blir det plötsligt en säkerhetsfråga eftersom de riskerar att bli överfallna och våldtagna.

– Detta pågår samtidigt med den teknikutveckling som pågår här i väst. Indien är också så modernt inom till

exempel datorområdet men å andra sidan finns inte det mest basala.

De områden hon intresserar sig mest för – läser om och tar åt sig av – är kvinnans situation i samhället och världen.

– Kvinnor är särskilt utsatta, mer än män, det är inget jag behöver tänka på, det är lätt för mig att sätta mig in i, utan att tänka att jag ska göra en bild av det. Jag får mest syn på i efterhand vad jag gör.

Via posten och dockteater

Att Eva Zettervall blev konstnär förklarar hon delvis med slumpen.

– Jag tror att det var för att jag ville bestämma själv, säger hon och ler.

Hon berättar att hon alltid har tecknat men när hon flyttade till Stockholm från Boden som ung hade hon ingen speciell plan. Hon tog jobb som brevbärare eftersom det innebar mycket fritid.

– När jag var ledig vandrade jag mycket runt i stan och tecknade, det tyckte jag var jätteroligt, det var perfekt för mig.

Ett annat jobb hon hade var som assistent till två kvinnor som hade marionetteater. De åkte runt i alla parklekar i Stockholm med två korta föreställningar per dag.

– Det var ett fantastiskt bra jobb. Men sedan var det en kompis till mig

Foto: Sofia Härén

Eva Zettervall använder sig numera av både akrylfärg och screentryck i sina bilder för att skapa en sorts collage i blandteknik.

som sa "Eva man måste bli något", säger hon och skrattar.

Så Eva började på en dyr kurs för att lära sig skriva maskin, men beskriver att hennes motorik var bedräglig, så hon lyckades byta till en kurs i att teckna modell.

– Där var en annan tjej, helt svartklädd med stor hatt med brätten, och hennes bror gick på Valands (konstskola, red. anm.) i Göteborg. Hon visste allt om konstvärlden och introducerade mig.

Eva fick tipset att söka till Birkagårdens folkhögskola, de hade konstkurser i måleri och grafik. Studiebidrag var något helt nytt då och hon studerade där ett år, sedan sökte hon och kom in på Konsthögskolan i Stockholm 1973.

Bildvärldar som möts

Hon arbetar ofta i stora format, många målningar är två meter höga – "det är perfekt, jag når precis" säger hon – men en nackskada 1991 gjorde att hon under en period inte ens kunde lyfta armarna och hon var sängliggande i några månader.

– Jag kunde inte göra någonting, bara sitta i sängen och klippa och klistra och på så sätt kom jag in på collage. En slump det också, men i och med att jag gjorde det ändrades min bildvärld, berättar hon. Med collage kan man låta fantastiska bildvärldar mötas som man inte gör i måleriet, du kan sätta ihop vad som helst.

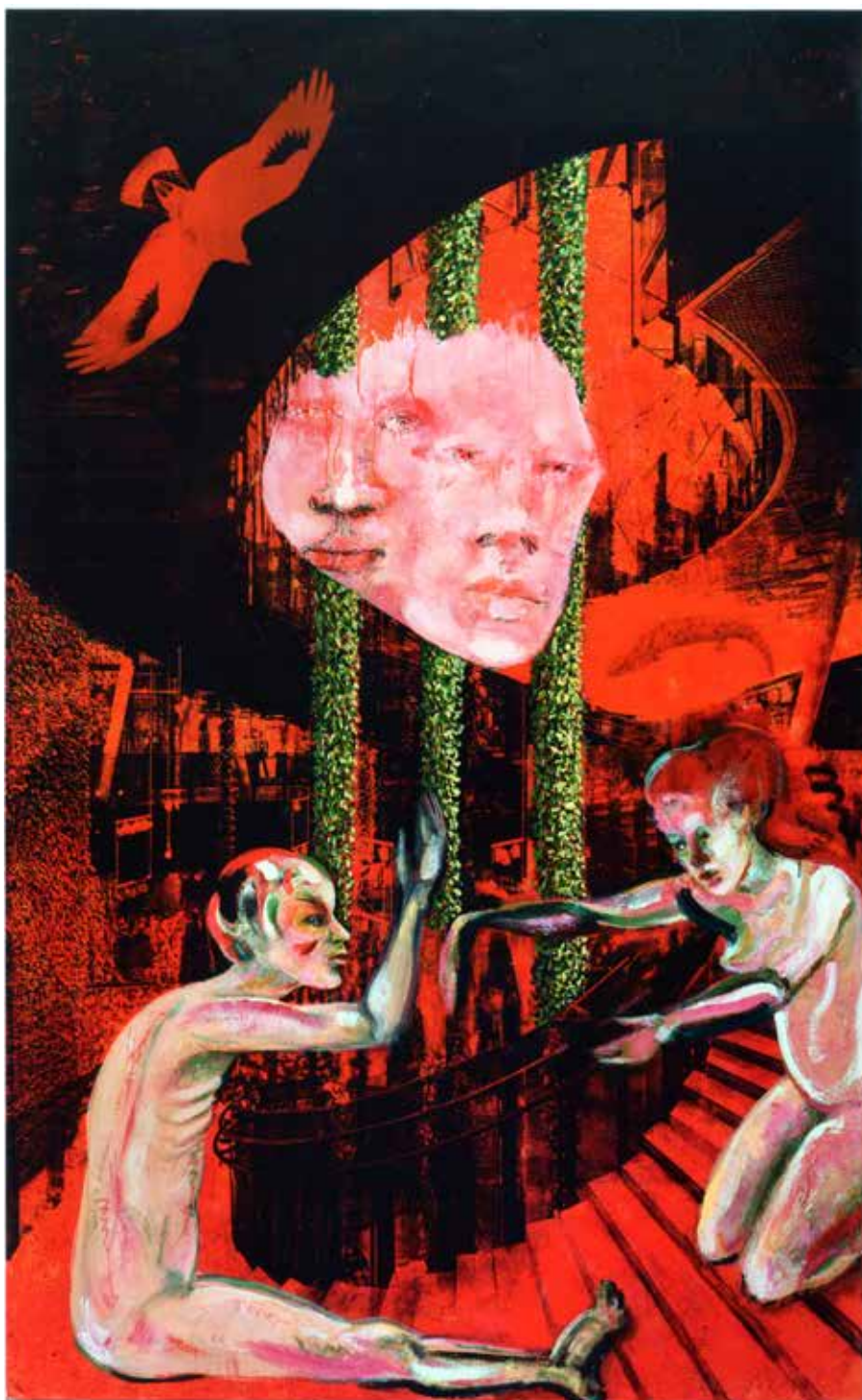
Eva har på senare tid börjat kombinera sina stora målningar med screentryck.

– Jag håller först färg på och får en abstrakt yta, sedan jobbar jag mycket med collage och kan bryta sönder och ta loss ett område för att överföra det på en duk i en tryckprocess. Jag trycker stora bitar i taget och ser om det funkar, om det inte blir bra målar jag över och trycker igen. Slutjobbet gör jag alltid i ateljén när jag målar ihop alla bitarna.

Själva tryckningen gör hon på ett tryckeri i Uttersberg, eftersom det krävs mycket utrustning.

– Jag trycker för hand, det är en besvärlig och krånglig metod, men det ger otroligt roliga resultat.

Hon använder samma färger som hon målar med, hon gillar att färg-effekten blir mycket kraftigare och trycket grövre jämfört med den nya digitala bläckstråletekniken som hon säger har slagit igenom i konstvärlden.

Förändringens trappa (blandteknik, 208x127 cm) i utställningen Röda rummet.

– Jag skulle kunna använda den metoden men då förlorar jag det jag vinner på det besvärliga; nu kan jag också trycka bit för bit, jag kan ändra och förskjuta trycket mitt i, det kan du inte göra med den andra metoden.

"American Psycho"

Eva tror att konsten kan ha en viss roll i samhället som opinionsskapare, men kanske främst för att få fram nya idéer.

– Vi kan ha en slentrianmässig syn på saker, men konsten kan göra att man vaknar upp och ser det på ett annat sätt.

Exempelvis är det grafiska bladet "American Psycho" som hon gjorde 2005 en reaktion på Irakkriget.

Det är massa bombplan som omger vad hon kallar en "krigsgudinna", med pilotglasögon.

– Det är som indiska profiler på si-

dorna, jag tänkte att de ser och hör allt.

Hon jämför med den amerikanska teveserien "Homelands".

– Det har verkligen utvecklats så, drömarattacker och sådan teknik kan gå in på individnivå, tekniken är så otroligt förfinad. Men det är en sådan bild som är i stort sett osäljbar, säger hon. Folk vill inte se det, eller påminnas om det.

Vill locka optiskt

Många som ser Eva Zettervalls tavlor säger att de väcker starka känslor, ibland till och med obehag. Men det är inte hennes avsikt.

– När jag jobbar tänker jag tekniskt, att bilden måste fungera för ögat, annars går den inte fram över huvud taget.

Hon jämför med en pamflett med ett skrivet fredsbudskap, om du inte gestaltar det, förklarar på ett bra sätt vad vill du säga, blir det stumt.

– Jag vill locka in människor med färger, först kommer det optiska, du ska tänka "vad är det här?" och när du går närmare ser du att det innehåller mycket mer än vad du trodde först. Det är ett lustbegrepp i det.

Hon tar en demonstration som exempel, om du ser på långt håll att det rör sig en massa folk, så kan färger och särskilt musik, dra till sig mycket mer uppmärksamhet.

– Jag måste också överaska mig själv,

American Psycho från 2005 (seriografi 76x56 cm) om Irakkriget.

för jag blir lätt uttråkad, säger hon och skrattar igen. Jag kan inte stå och upprepa samma sak, det är inte roligt, jag måste få se något nytt.

I många av de nyare bilderna har Eva avbildat delvis "hudlösa" personer med muskler, nervtrådar och organ synliga.

– Det inre och det yttre, det går väl ihop någonstans. Om man mår dåligt, till exempel en så enkel sak som att jag har ont i magen, då tar det över så väl-

digt mycket. Det jag tar in utifrån påverkar hur det känns inuti och om jag exempelvis är trött tar jag inte in lika mycket av det som finns runtomkring, förklarar hon. Varken det ena eller andra har företräde.

Fallen Bobby och Catrine

Eva går ut i hallen och vi hjälps åt att dra fram en stor tavla i ljuset, det är knappt den går igenom dörren.

Det är en bild av Bobby, pojken som misshandlades och torterades till döds av sina mamma och hennes sambo 2006. Runt det målade barnansiktet har Eva tryckt fullt med små bilder av bebisar, något som bara syns på nära håll.

– Det är de som svävar i himlen, berättar hon. Anledningen till att jag gjorde den här bilden är att en del saker som händer är så upprörande och får inte glömmas bort. Nu blev det faktiskt en Lex Bobby, en sociallag som ska göra att socialtjänsten ska skydda barn bättre.

Eva berättar att hon också gjorde en bild av Catrine da Costa, ett uppmärksammat mordoffer 1984.

– Det var också så konstigt hela det rättsfallet. Det jag vände mig mot var hur hon beskrevs i medierna, som icke mänsklig på något sätt, hon var bara "den prostituerade". Det jag ville få fram var att hon faktiskt var en människa, man kan inte skriva hur som helst. Men det var så länge sedan, kanske har det blivit lite bättre nu, funderar hon.

Sofia Härén

Fakta: Eva Zettervall

- Född 1941 i Boden.
  - Svensk målare, grafiker och skulptör.
  - Utbildad vid Kungliga Konsthögskolan 1973-1979.
  - "Hon har under en mängd år visat sin betydande roll i svenskt konstliv genom att med kraft, mod och glimtar av humor gestalta viktiga politiska frågor i sin konst. Eva Zettervall ifrågasätter dagsaktuella ämnen med anknytning till makt och kön när hon tar upp motiv som rör parrelationer, sexualitet, könsroller och handlingsutrymme" (Juryns motivering inför Anna Nordlander-priset 2005).
  - Hon har ett gediget teckningskunnande och ett respektlöst utnyttjande av olika tekniker.
- Källa: Bukowskis

Foto: Sofia Härén

Värnlösa barns dag som Eva målade 2007 efter mordet på pojken Bobby.

Krig, fred och film

Om man letar efter fredsskildringar i litteratur, konst, film eller teaterpjäser får man mest leta förgäves. Fredsskildringar är lika ovanliga som lyckoskildringar, kanske beroende på att varken fred eller lycka är särskilt spännande, det tycks krävas någon typ av konflikt för att skapa dramatik och få oss att ivrigt vänta på fortsättningen.

Däremot är kulturella verk bra på att skildra kriget på ett sådant sätt att det får oss att ta avstånd från det. Jag vill ge några exempel från filmens värld.

En av mina starkaste filmupplevelser är den ryske regissören Andrej Tarkovskijs film *Ivans barndom*. Filmen börjar i färg med en idyllisk sommarskildring. En ung mor leker med sina barn på en blomsteräng. En känsla av värme och lycka. Så går filmen över i svart-vitt, och vi ser en ung pojke vakna med ett skrik på golvet i en torftig timmerbyggnad. Det var bara en dröm! En dröm om en förlorad barndom. 12-årige Ivan är föräldralös och helt utan familj. Mammans och systemen som han levde med har dött i koncentrationsläger. Nu fungerar han som spion åt den sovjetiska armén under andra världskriget och de vuxna som omger honom är alla soldater.

Vetskapen om hur många barnsoldater i världen som lever under liknande och ännu värre förhållanden gör filmen ännu starkare. Jag påminner mig Rädas barnens slogan när man samlade in pengar för att arbeta med rehabilitering av just barnsoldater i Afrika: "Vi gör pojkar av män". Alla barns rätt att ha en barndom och slippa bli vuxna i förtid måste vara ett av de starkaste skälen för att förebygga krig.

Bröderna Taviani arbetar också med kontrasten mellan det vanliga livet och krigets fasor i filmen *San Lorenzonatten*. Även denna film utspelas under andra världskriget, i slutskedet av striderna i Italien. De allierade är på väg att driva ut de tyska trupperna, men läget är mycket instabilt, och invånarna i en liten by bestämmer sig för att lämna byn och gömma sig. Filmen

Ur Tarkovskijs hyllade film *"Ivans barndom"*. Vetskapen om hur många barnsoldater som lever under liknande förhållanden gör filmen ännu starkare.

igenom berättas händelserna av en liten flickröst, i slutet av filmen får man träffa den gamla kvinnan, vars minnen av natten vi fått följa. Det är en film som innehåller skräck, blod och död, men mot detta kontrasteras den lilla flickans upplevelse av en trygghet trots allt. Hon är tillsammans med människor som tar hand om henne, och i hennes minne har farorna förvandlats till ett äventyr. På så sätt visar filmen på den mänskliga värmen, solidariteten och sammanhållningen som en sköld mot den omgivande ondskan.

De allierade truppernas landstigning i Normandie har skildrats många gånger på film, bland annat i *Rädda menige Ryan* och i tv-serien *Band of Brothers*. Båtläst efter båtläst av unga män som rusar upp på stranden för att slaktas av kulsprutor uppe på kullarna, vapen bemannande av lika skräckslagna unga män, som skjuter för att rädda sitt eget skinn. För några år sedan var jag i Normandie och gick på den strand, som döpts om till Omaha Beach. Det var en vanlig sandstrand, med det undantaget att man fortfarande kan hitta små metallfragment i

sanden, lämningar från striderna. Ingen badar heller vid denna strand, det vore respektlöst att använda ett slagfält som badstrand. Men jag såg små barn vada i vattenbrynet och leta musslor och krabbor som sköljts upp av tidvattnet. Vågorna berättar inte om hur detta under några dagar var helvetet på jorden, men filmerna bevarar minnet.

I Braveheart visar ett annat slagfält hur det var möjligt att åstadkomma ett blodbad långt innan de moderna vapnen kom till. Två arméer ställer upp på varsin sida av fältet, men det dröjer inte länge innan allt är ett enda inferno av yxor, spjut, svärd och pilbågar, för att inte tala om döende och skadade människor och hästar. Den ärofyllda kamp som skildras i hjältedikter är långt borta!

Man önskar bara, att dagens unga män och kvinnor ska se filmerna inte som spänning, utan som avskräckande exempel och vägra bli utskickade för att döda eller dö i krig som regisseras av iscensättare i verkliga livet, alla dessa vapenhandlare och makthavare som är segrare i alla krig utan att själv ta några risker.

Lena Angviken

Kriget och människan

Kriget har inget kvinnligt ansikte,
utopins röster
Svetlana Aleksijevitj
Ersatz förlag

Svetlana Aleksijevitj är poet och krigsreporter. Hon lyssnar till otaliga berättelser om krigets absurda tillvaro, fasornas omänsklighet.

Vittnesbörden förmedlar styrka och ljus hos dessa kvinnliga soldater, osentimentalt, hur de enskilda kvinnorna möter döden eller hur de allvarligt sårade, stympade för livet, återvänder till hemmet eller fabriken. En miljon kvinnor stred i Röda armén som prickskyttar, sjukvårdare, pansarvagnsförare, minröjare, stridspiloter, grävde skyttegravar. Några blev partisaner, levde gömda i skogarna, svalt och frös, längtade efter mor, längtade att få tvätta sig, en sista gång få bära klänning.

Till skillnad från männen betraktades kvinnorna efter kriget inte som hjältar, utan bemöttes med förakt och misstänksamhet. Fyrtio år senare djupintervjuar Svetlana Aleksijevitj dessa kvinnor som bara var flickor när de gick ut i krig.

Hon får dem att skildra sin historia av död, elände men också kärlek, från Stalingrads hårda kyla vintern 1942, pansarslaget i Kursk juli 43, fram till segern i Berlin våren 45. Sovjet och Polen förlorade tillsammans cirka 60 miljoner döda, soldater och civila. För att hindra de tyska truppernas framryckning brändes hus, gårdar minerades, sädesfält och skogar sattes i brand, den brända jordens taktik.

Svetlana Aleksijevitj säger: Jag skriver inte om kriget, utan om människan. Jag skriver känslornas historia. Å ena sidan utforskar jag en konkret människa, försöker urskilja den eviga människan i henne. Den varma mänskliga rösten, i det levande ekot av det

Foto: Peter Groth / commons.wikimedia.org/wiki/

förflutna – döljer sig den ursprungliga glädjen och blottas livets ofrånkomliga tragik. Dess kaos och lidelse.

En morgon ringer telefonen: "Vi känner inre varandra. Men jag har kommit resande från Krim, jag ringer från järnvägsstationen. Är det långt hem till er? Jag vill berätta mitt krig."

Vad kvinnorna än talade om, var kriget först och främst ett mordande, för det andra – ett tungt arbete. Och dessutom helt enkelt ett vanligt liv; vi sjöng, förälskade oss, rullade upp håret på papiljotter. Krigets outhärdlighet, och man ville inte dö. Men att behöva döda någon var ännu värre – för kvinnan ger ju liv.

På traktorfabriken i Minsk sökte jag en kvinna, hon hade varit prickskytt, skriver Svetlana Aleksijevitj. Jag gick till fabriken där hon arbetade, och fick höra av männen: "Varför ska ni lyssna på dessa kvinnohistorier. Fantasier..."

Mannen och hustrun hade träffats och gift sig vid fronten: "Vi firade vårt bröllop i skyttegravan. Inför en strid.

"Jag genomsöker livet efter iakttagelser, nyanser, detaljer. Mitt intresse i livet är inte händelser i sig, inte kriget i sig. Det jag är intresserad av är vad som händer med människan, vad tiden gör med henne. Hur betar sig människan, hur reagerar hon. Vad är människa i människan?"

– Svetlana Aleksijevitj

Jag sydde mig en vit klänning av en tysk fallskärm." Han var kulspruteskytt och hon prickskytt. Mannen skickade ut kvinnan i köket: "Du

kan väl laga till något åt oss." Tevattenet hade kokat upp, smörgåsarna var bredda och hon slog sig ner hos oss, men mannen skickade genast ut henne igen: "Var är sylten vi hade med oss från landet?" Efter min vädjan lämnade han ovilligt sin plats med orden: "Berätta nu vad jag lärt dig! Utan tårar och en massa detaljer: hon ville vara vacker, förstår ni, så hon grät när de klippte av henne flätan."

Klavdija Grigorjevna Krochina, sergeant, prickskytt: "Första gången var det hemskt, mycket hemskt. Vi hade lagt oss ner och jag spejade. Plötsligt fick jag se hur en tysk reste sig upp ur skyttegravan. Jag tryckte av, och han föll. Och, vet ni, jag började skaka i hela kroppen. Jag började gråta.

När jag sköt mot måltavlor hade jag inte känt något, men nu, jag hade dödat! Dödat en främmande människa.

Gråhårig återvände jag från kriget, tjugooett var jag”.

”Någon hade förrått oss. Tyskarna hade fått reda på partisangruppens läger. De omringade skogens tillfarter. Vi gömde oss i de vildvuxna snåren och räddades av ett kärr, dit angriparna inte kunde ta sig. Ett gungfly, som kunde uppsluka såväl material som människor. Under veckor fick vi då och då stå med vatten ända upp till halsen. Bland oss fanns en radiotelegrafist, som nyligen fått barn. Barnet var hungrigt, ville ha bröstet. Men mamman var utsvulten, hon hade ingen mjölk, barnet grät. Tyskarna var alldeles nära, med hundar. Om hundarna hörde något skulle vi alla dö. I vår grupp var vi cirka trettio personer. Förstår ni?

Ingen vågade föra fram befälhavarens order, men modern förstod. Hon sänkte ned knytet med barnet i vattnet och höll det där en lång stund. Barnet skrek inte längre. Vi förmådde inte lyfta blicken, varken mot modern eller mot varandra.”

”När vi tagit fångar tog vi med dem till förbandet. Vi brukade inte skjuta dem – det var en alltför lindrig död. Vi stack ihjäl dem, som svin – med laddstakarna – och skar dem i bitar. Jag gick dit för att titta på. Jag såg fram emot det! Jag väntade länge på det ögonblick då deras ögon skulle börja brista av smärtan. Pupillerna... Hur skulle ni kunna fatta det här?! De hade bränt min mamma och småsyskon på bål mitt i byn.”

”Utanför Stalingrad fanns det så många döda att hästarna inte längre var rädda för dem. Vanligtvis är de rädda. En häst brukar aldrig trampa på en död människa. Våra egna döda hade vi samlat ihop, men tyskarna låg och skräpade överallt. Ihjälfrusna, stela. Jag var chaufför, jag körde lådor med ammunition, och jag hörde hur deras skallar krasade under hjulen. Och jag var lycklig.”

Svetlana Aleksijevitj bok bär med sig fruktansvärda vittnesbörd om vad krigsherrar och generaler kan göra

Svetlana Aleksijevitj bok bär med sig fruktansvärda vittnesbörd om vad krigsherrar och generaler kan göra. Men även historier om ljus och kärlek.

med människan, unga kvinnor som offer sig för fosterland och fred. Men även ljus och kärlek.

Under hela kriget var det rika ”neutrala” Sverige med som profitör. Järnmalm från Kirunas gruvor gick med malmbåtar mellan Narvik/Luleå till Tyskland, skyddade av tyska ubåtar. Malm som blev till kanoner. Krig är lönsamt, antimilitarism är barnsligheter. ”Jag tar aldrig på mig mördarkapen”, sa en av de första vapenvägrarna i Sverige. 1914 dömdes han till straff-

arbete, blev sjuk, nekades läkarvård och dog. Ett övergrepp av staten, vilket också en av talarna vid begravningen upplyste om. Talaren fick en dom på fyra månaders fängelse.

Text och illustration:
Gunnar Svensson

På nästa sida kan du läsa om Gunnar Svenssons egna barndomsupplevelser av andra världskriget. Samt tankar kring krigsminnen han senare möter på en resa till St Petersburg.

Från Norrland till St Petersburg

Vintern 1942-43 låg jag hemma på köksgolvet och läste Väster-norrlands Allehanda. Kriget gav stora svarta rubriker om slaget vid Stalingrad. Vi skolungar hade tre veckor ledigt från skolan, veden måste ransonerar. Kylan höll sig länge kring minus 42. Hästarna vid slagfälten tyckte jag mest synd om. Utmärglade störtade de omkull, de hann inte kallna förrän de svältande soldaterna skar isär dem.

Innan kylan kom hade det snöat ordentligt i vår stad, plogbilen med gengas orkade inte starta i kylan, gatorna hade en upptrampad ränna där fotgängarna tog sig fram. Hästskjutsar med mjölk och annat kom in på slädar från landet. Vår familj på åtta personer behövde inte svälta, vi hade kolonilott, dock många hade det knapert.

Nyheterna fick vi genom radion, främst reportern Sven Wallmark,

ligt jovialiskt trygg, en serie av nostalgisk sovjetromantik. Ryska släktingar dök upp, trångt satt vi framför teven.

En äldre dam hade varit med om Leningrads belägring och berättade vid kvällsteet:

”Vi kallades blokadnista, överlevare, och fick medalj vid krigsslutet. Nära tre år var vi belägrade av Hitlers trupper, maten var nästan obefintlig, kylan om vintrarna hård, veden slut, vi eldade upp våra och grannarnas möbler. De flesta män tjänstgjorde på olika fronter, mest var det gamla och barn som fanns kvar i centrum.

En vinter fick vi mat från våra egna när Ladogas is frös till. Svälten var största fienden, hundar och katter försvann, råttorna övergav staden tidigt.

Vi åt döda hästar som vi fann på gatan. Min bror hittade en mindre säck salt i en källare så vi kunde äta gräs, löv fanns inte, alla träd i staden gick åt till bränsle”.

(Leningrads befolkning före belägringen var cirka 3 miljoner, i slutet av 1943 cirka 600 000.)

Strax bakom Nevskij prospekt, finns ett mindre museum, poeten Anna Achmatova-

vas (1889-1966) sista bostad i Sankt Petersburg, en klassisk våning med ett stort lugn. Trots sin veka lekamen var hon med och fyllde sandsäckar till stadens försvar under Leningrads belägring.

Anna Achmatova skriver främst om privata upplevelser, om kärlek, längtan, ångest – hon gör det lågmält och ödmjukt. Grundtonen är trohet mot livet och lidelsen. ”Herre, se hur trött jag är på livet, på att uppstå, leva, åter dö”. Hennes son och två äkta män förvisades till Gulag.

Text och foto: Gunnar Svensson

Mayakovskij som gatukonst i St Petersburg.

Härnösand, min hemstad. Han avlyssnade Sovjetradion, kommenterade över Sveriges riksradio, närkontakt hade vi med östfronten. Alf Martin, den gamle sjömannen, sände från London och Victor Vinde från Paris.

En vinter för några år sedan hyrde jag ett rum hos en rysk familj i Sankt Petersburg. Umgicks med familjen. Ibland såg vi på teve, en populär serie om jordbruk från Leonid Brezjnevs tid. Han var den som suttit längst av de ryska ledarna efter Stalin. Huvudskådespelaren liknade Brezjnev, folk-

100 år efter första världskriget återkom Käthe Kollwitz affishbudskap som ett frimärke.

KÄTHE KOLLWITZ
1867 – 1945

Aldrig krig igen var Käthe Kollwitz budskap med affischen, hon gjorde 10 år efter världskrig ett. Med uppsträckt arm ropar kvinnan de understrukna orden: ”Nie wieder Krieg.”

Kollwitz’ son, född -96, stupade under världskrigets första dagar. Därefter blev hon pacifist. Mot Hitler stod hon flera gånger. Hon sparkades och hennes konst förbjöds. Man förberedde sig till krig på nytt.

Världskrig nummer två utplånade Königsberg fäderne stad, Berlin flydde hon letande efter skydd. Krigsslutet var nära då hon dog.

Kollwitz-affischen kom igen som brevfrimärke i DDR, mitt under kalla kriget. Vietnam hade fem år kvar att kämpa mot invaderarna.

100 år efter början av världskrig ett ger Tyskland frimärket åter ut när hela världen brinner. Krig, aldrig krig igen! Ditt rop förpliktar, Käthe Kollwitz.

Sanni Gerstenberg

Ett splittrat land

10-tal

Tidskrift för konst-litteratur-samhällsdebatt

Nr 17/18 2014 – Om Ukraina

Nej, detta dubbelnummer av tidskriften *10-tal* är ingen appell till fred, ger ingen utstakad väg dit. Men läsaren får inblick i det ukrainska samhället på flera plan – i beskrivning av vardagen för människor i ett splittrat land, i analys av historiken, om samhällets tillstånd sedan 1980-talet och om kriget.

Samtidens konstscen skildras i en artikel där olika konstgrupper besöks. Vad är autentiskt, vad är marknadsföring, vad är politik, undrar författaren Dan Jönsson.

Och om igen – intervjuer med reflektioner om kriget, om poesi, om samhället.

Vi får också ett utdrag ur en ny roman, *Felix Austria*, av Sofia Andrucho-vytj som utspelar sig i Österrike-Ungarn, strax före sammanbrottet. Samt en intervju med författarinnan som är mycket läst i hemlandet.

Nyöversatta dikter av 12 samtida poeter publiceras. Delvis skriver de på ukrainska, delvis på ryska. Alla publiceras för första gången på svenska. De må vara kända i sitt land, för mig har de alla varit helt främmande men nu blivit värdefulla nya bekanta.

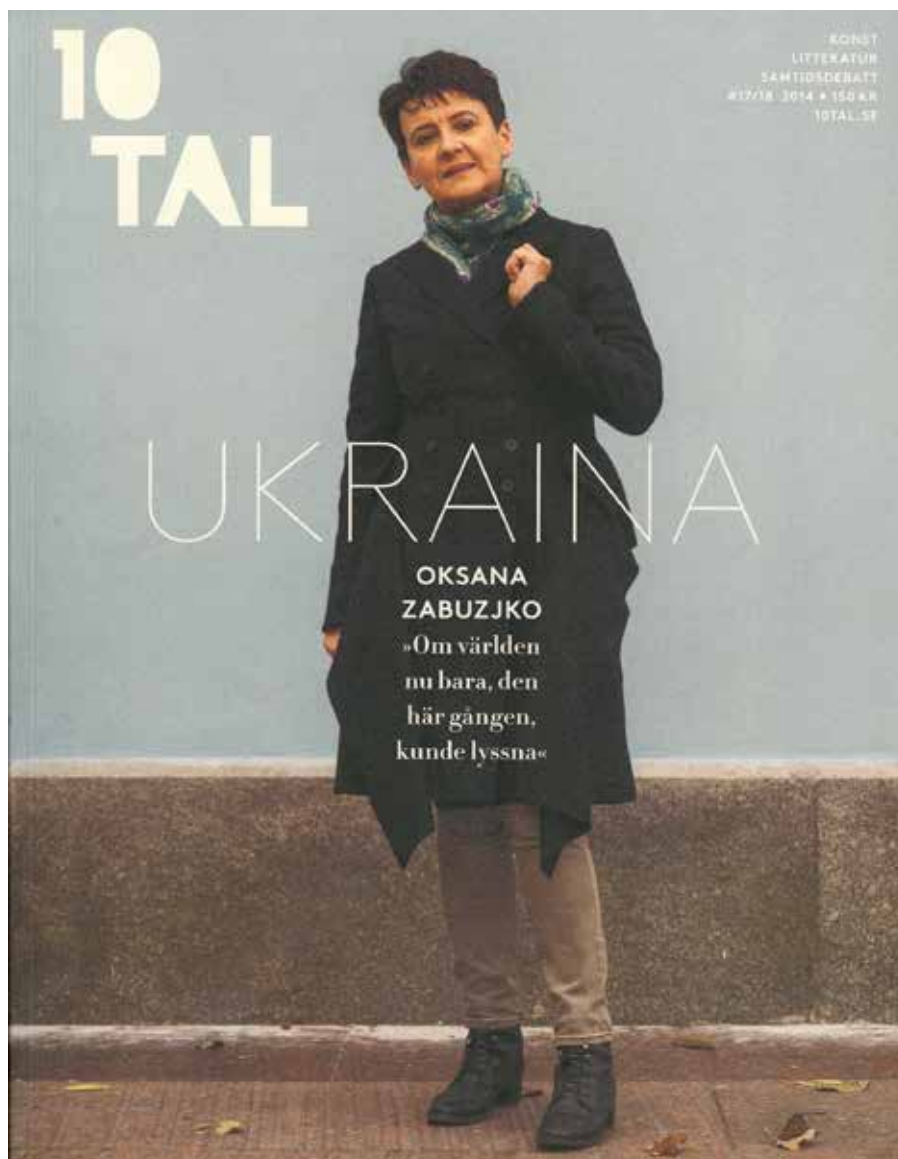
– I ryskan har det smugit sig in lögn, och i ukrainskan håller det på att smyga sig in tystnad, säger Ljubov Jakymtjuk och uttrycker det i dikten *Av ålder*:

en gubbe och en gumma har dött/
de dog samma dag/ samma timme/
samma stund/ – folk sa att det var av
ålder

deras höna har dött/ deras get och
hund/ (men katten var inte hemma)/
och folk sa att det var av ålder

deras hus har rasat/ ladan har blivit
en ruin/ och matkällaren täckts med
jord/ folk sa att det var av ålder det
rasade

barnen kom för att begrava gubben
och gumman/ Olja var gravid/ Serhij

10-tal är sedan starten 1980 en oberoende, icke-förlagsstyrd tidskrift för litteratur, konst och samtidsdebatt. Senaste numret handlar om Ukraina.

var full/ Sonja var tre år/ och de dog
likaså/ men folk sa att det var av ålder
Den kalla vinden rev av gula löv/
och begravde gubben, gumman, Olja,
Serhij, Sonja/ som dött av ålder

I en essä skriver Ostap Slyvynskyj tillbakablickande att den moderna ukrainska litteraturen kommer ur tre vändpunkter; sovjetssystemets kollaps med ett totalt sammanbrott för den politiska och ideologiska ordningen, omställningen av det ukrainska samhället till ett primitivt kapitalackumulerande system (en nyrik klass växte fram snabbt)

och – kronologiskt tidigast – vändpunkten som inleddes med Tjernobyl-katastrofen, apokalypsen som i själva verket upphävde alla system.

Allt sedan Majdanupproret har det publicerats oändligt mycket om Ukraina i svenska medier om konflikt, krig, våld. Med 10-tals temanummer får vi mångfaldig inblick i ett kulturellt rikt land. Varför skulle det inte kunna bli fred där igen? "Om världen nu bara, den här gången, kunde lyssna" (Oksana Zbuzjko).

Sanni Gerstenberg

Kultur i fredsarbetet

Kultur är en mångfacetterad, specifikt mänsklig företeelse. Den kan klargöra, trösta, irritera, läka, engagera, ja, till och med konfrontera. Dess viktigaste egenskap är ändå hur den berör människan på djupet.

John Lennons kända *Imagine* inspirerade senare hans hustru, konstnären Yoko Ono, till flera konstverk med tydligt fredsbudskap. Ett exempel är *Imagine peace* från 2007.

Ett annat exempel är den japanske tonsättaren Tohio Masudas *Sadness and Sorrow*, som framfördes i Bjuråkers kyrka vid Fredsdagarna i Hudiksvall i augusti 2014. Styckets vemodiga karaktär förstärkte känslan vid minnesstundens ljusständning för Hiroshimas offer.

Konstverk kan, med lätt modifiering, användas för att överföra starka känslor i speciella sammanhang. Edward Munchs *Skriet* uttrycker och för-

medlar stark rädsla och används i både kärnkrafts- och gruvbrytningsmotståndet. En variant sågs vid Hudiksvalls Fredsdagar då levande konstininstalla-

tioner genomfördes av två svartklädda personer.

Efter att ha målat ömsom sitt och ömsom den andres ansikte i svart och gult, som en radiakmask, tändes en sjuarmad kandelaber i den fallande skymningen. En tyst kommunikation, med hjälp av svarta kråkfjädrar, improviserades mellan aktörer och åskådare.

Guernica av Pablo Picasso är det klassiska pacifistiska konstverket mot krigets fasor. Dagens krig är bara så mycket mer omfattande än konstverkets gestaltning av spanska inbördeskriget.

I samband med den globala manifestationen mot USA:s planerade invasion av Irak våren 2003 spändes en närmare tjugo meter lång banderoll föreställande *Guernica* upp från rådhuset i Umeå, vilket förstärkte budskapets kraft. I Skellefteå höll Sara Lidman ett brandtal mot krig och uppmanade människorna till vrede mot

Från Oikiluoto III-blockaden i Finland 2012

Konstnärliga uttryckssätt tillför andra perspektiv och ökar chanserna att påverka människor med ett budskap.

maktens galenskaper. Trots den världsomspännande demonstrationen, med miljontals deltagare, valde USA att med utstuderad arrogans invadera Irak mindre än två veckor senare.

Berthold Brecht gestaltar krig och klasskamp, där huvudpersonerna visar hur människorna påverkas och påverkas av yttre konflikter. Folkteatern i Gävle har under senare år på ett kraftfullt och nyskapande sätt tagit upp Brechts *Den kaukasiska kritcirkeln* och den sällan spelade *Johanna från Slakthusen*. Båda visar det absurda i krigets verklighet, också när kriget utspelar sig mellan arbetare och kapitalister.

På Folkets Bio visas för närvarande bland annat filmerna *Vive la France* om Frankrikes överjordiska provsprängningar i Muorora-atollen i Stilla Havet

saamt *Om våld* som på ett gränslöst inträngande sätt tvingar fram åskådarens reaktion. Se dem!

Marguerite Duras drama *Hiroshima*

mon amour är en stark kärlekshistoria i atombombens skugga, där den kvinnliga huvudpersonens trauma från första

världskriget rullas upp och den japaniske mannen genomgående förnekar atombomben över Hiroshima.

Båten av Nam Le är en samling noveller som beskriver vad det innebär att vara människa, oavsett var i världen man befinner sig. Författaren är från Vietnam och titelnovellen *Båten* är aktuell då den handlar om flykten över haven.

När man använder musik, bilder, installationer, teater, rollspel och andra konstnärliga uttryckssätt i fredsarbetet är det troligare att människan påverkas i grunden än om mer vardagliga, ytliga tekniker används. Ibland blir gensvaret bara en flyktig reaktion, men det händer också, att reaktionen utmynnar i ett vidare engagemang.

Text och foto: My Leffler

Hiroshimas himmel/Den gången

Takashi vände ansiktet mot himlen, mot alla stjärnor hon inte förmådde räkna. De var nog långt fler än 150.000 och för varje stjärnklar natt tycktes deras antal bli allt större.

Hon förstod inte mycket den gången. Den gången då hennes storsyster sade hej för sista gången.

Yasuko, hennes vackra storsyster med sina glittervarma ögon och sitt blåblänkande hår. Yasuko, som varje morgon innan den gången kramat henne när hon gick till sin skola.

Den gången planterades de oerhörda ljuden i henne för alltid. Oroslyuden så höga som tycktes komma från själva himlen. Tätt följt av det stora ljuset och den ännu större skrällen.

Hon var fem den gången.

Den gången då hennes mor i förtvivlan bad mormor Sayo hämta henne. Den gången då hennes föräldrar förgäves letade efter hennes storsyster Yasuko.

Efter den gången såg hon dem aldrig mer.

Moster Sayo berättade att varje trana som flyger över Hiroshima bär en hälsning till en stjärna. Och att varje stjärna är en människa som försvann den gången. Hon bor där och

Seiko Matsuda minns hur hon redan som barn kände rädsla för kriget när modern berättade om USA:s intensiva napalm-bombningar av 200 städer i Japan. Hemstaden Aomori i norra Japan, drabbades endast en dryg vecka innan atombomben fälldes över Hiroshima.

välkomnar alla de som måste komma efteråt. Efter den gången.

Takashi blev liksom en av de andra.

En av alla de annorlunda.

En av de utstötta.

Hiro var också en av dem, en utstött.

Och ändå famnade de varandra, innerligt och djupt. Deras förtvivlade famningar fick dem att glömma all

förståndighet och påbjuden försiktighet.

Barnet hon födde förmådde ändå leva i 17 dagar och fick namnet Yasuko, efter sin moster.

Takashi vände ansiktet från himlen. Augustinatten var mörk och mild och luften fylldes av stjärnor.

Text och foto: My Leffler

Foto: Gun-Britt Mäkitalo

Nuclear Grass har dykt upp både här och där. På bilden syns installationen med KFF-kvinnor från bland annat Laholm, Uppsala, Kiruna och Hudiksvall, på ett seminarium på Färnebo folkhögskola i Gästrikland.

Art Activism använder, bland annat, installationer som kulturella hjälpmedel. Här är skapande och motstånd tätt sammanlänkande. Skönhet och "olydnad" skapas kollektivt och formen befinner sig mellan konst och aktivism, mellan poesi och politik.

Installationen *Nuclear Grass* är ett konstverk utfört av den tyska konstnären Anna Malt. Detta mäter 8 X 10 meter och är en radiaksymbol utskuren i konstgräs. I de tre "vingarna" är konturerna av människor och djur inbrända som skuggor.

Första gången ställdes konstverket ut utanför kärnvapenbasen i Darmstadt och i Norden har den bland annat installerats vid Kulturskymningen i Uppsala, Urkultfestivalen i Näsåker och på Hiroshimaaften i Pyhäjoki.

Ibland har psalmen "Härlig är jorden" sjungits kring konstverket och människor har spontant lagt sig i de inbrända silhuetterna.

Installationen har ofta varit smyckad med gula blommor och tända gravljus. Anna Malt vill med sin installation

Nuclear Grass symbolisera den osynliga radioaktivitet som faller ner över vår jord.
My Leffler

Den har fallit vid sprängningarna av de två atombomberna över Hiroshima och Nagasaki.

Den har fallit vid de otaliga överjordiska provsprängningarna av kärnvapen över hela världen.

Den har fallit under flera nutida krig i till exempel Bosnien och Irak.

Den har fallit vid kärnkraftolyckor i bland annat Harrisburg, Tjernobyl, Fukushima...

Den faller ständigt från den dagliga driften av världens alla kärnkraftverk.
– My Leffler

Foto: My Leffler (Nuclear Grass i Hudiksvall)

LOKALFÖRENINGAR och medlemmar i styrgruppen Samla

1. BOLLNÄS/HUDIKSVAL

- My Leffler, Olsjons, Hålsjö 520, 820 64 Näsviken, 0650-334 31

2. GÖTEBORG

- Ingela Mårtensson, Södra Åreskiftet 16.07, 430 85 Brännö, 031-82 36 28, 070-617 26 27
ingela_martensson@hotmail.com
- Gudrun Tiberg, Silvermyntsg 9, 414 79 Göteborg, 073-527 25 90, gudrun.tiberg@gmail.se

3. HALMSTAD/LAHOLM

- Susanne Gerstenberg, Smedjegatan 3, 312 30 Laholm, 0430-129 30, susanne.gerstenberg@telia.com
- Lena Angviken, Ringvägen 17, 312 31 Laholm, 0430-12142, lena.angviken@telia.com

4. KIRUNA

- Gun-Britt Mäkitalo, Lars Janssons gatan 14, 9tr, 981 31 Kiruna, 0980-613 86, gbmakitalo@gmail.com
- Edla Lantto, Borraregatan 18, 981 32 Kiruna, 0980-802 26, 073-050 94 43

5. KUNGSÖR

- Anne Allard, Stora Lida Byggtäppan, 736 91 Kungsör, 0227-210 32, allardanne@hotmail.com

6. STOCKHOLM

- Rosie Björkman, Bergstigen 9, 169 33 Solna, 08-735 46 18, rosakraxe@hotmail.com
- Sylvia Rönn, Drottningholmsvägen 382, 168 73 Bromma, 08-668 67 48, 076-257 65 21, sylvia.ronn@bredband.net
- Inger Holmlund, Roslagsgatan 20 A, 113 55 Stockholm, 08-770 08 60, inger.holmlund@hotmail.com

7. UPPSALA

- Astrid Möller, Källparksgatan 20, 754 32 Uppsala, 018-25 04 58, 070-345 28 77, amjohannelund@hotmail.com
- Inga-Lill Ek, Herrhagsvägen 401, 752 67 Uppsala, 018-46 92 16, ingalill.s.ek@gmail.com

Kallelse till Kvinnor för freds årsmöte

Årsmötet äger rum söndagen 15 mars 2015 i lokalen på Hammarby allé 93 i Stockholm. Motioner till årsmötet ska vara Kvinnor för freds mail eller kontor tillhanda senast 14 februari.

Utförligare kallelse kommer i KFF:s nästa nummer av Miljömagasinet. Alla medlemmar är välkomna.

KONTAKTKVINNOR

Alingsås: Cahtarina Stenberg, Åsgatan 1, 441 51 Alingsås, 0322-63 74 69

Göteborg: Gun Holmertz, Fjällkåpan 6, 42 449 Angered, 031-330861, 070-757 53 27

Halmstad/Laholm: Agneta Eriksson, Gaggegatan 17, 302 41 Halmstad, 035-12 91 50, eriksson.035129150@telia.com

Höör: Anne Rosberg, Ormanäs 318, 243 91 Höör, 0413-55 13 22

Kiruna: Eva Jonsson, Åkaregatan 8A, 981 32 Kiruna, 0980-194 03, evannakristin@gmail.com

Linköping: Barbro Linderöth, Enskiftesgatan 128, 583 34 Linköping, 013-881 07 barbro.linderöth@comhem.se

Lysekil: Inger Sterneskog, Ga Strandg. 41B - Lgh 16, 453 31 Lysekil, 0523-160 20

Stockholm: Bibbi Steinertz, Breda gatan 6, 115 21 Stockholm, 08-662 18 25, bibz@telia.com

Sundsvall: Hjördis Johansson, Faktorigatan 6, 856 52 Sundsvall, 060-17 42 42, hjordis.j@telia.com

Uppsala: Kersti Ertem, Ewa Lagerwalls väg 28, 756 43 Uppsala, 018-32 72 14, 070-217 23 43, kersti.ertem@bredband.net

Värnamo: Inger Peterson, Slottsvägen 8, 331 51 Värnamo, 0370-167 38

Östersund: Eivor Nordman, Na Strandv. 19, 832 41 Frösön, 063-12 88 57, 073-073 81 05

Östhammar: Inger Blomstrand, Börstilsgatan 1, 742 35 Östhammar, 017-34 63 33, 070-260 71 27

Nästa Samlamöte: 14 mars 2015

Kvinnor för fred ingår bland annat i följande fredsnätverk och organisationer:

Operation 1325, UN women, OSSE-nätverket, Forum Syd, Nätverket för kärnvapennedrustning, Sveriges Fredsråd, Kommittén för Väst-saharas kvinnor, Nätverket mot hedersvåld och Elin Wägnersällskapet.

Friheten är fredens syster

I begynnelsen var skriket

Barnmorskans lätta dask
i stjärten och det illilska gallskricket
ur det slemmiga blodiga skrynkliga
ynkliga lilla människolivet
som nyss pressats ut i världen
med navelsträngen astronautiskt knuten
till moder Jord – helt plötsligt utanför
sitt första köttsliga hem
med hjärtats dunk-dunk och kroppens hela värme,
fostervattnets skyddande vågsvall

Det står ett barn på tå och sträcker sig efter språket

Sten Bröd Vatten plast popcorn Fanta;
står där i sjömanskostym och Barnängenlockar,
står där med uppsvälld mage och flugor
i snäva varv runt ögonen, står där
samtidigt som kropp och skugga!
På bordet ligger skärvorna ur ett gemensamt språk,
huller om buller som rubrikerna i en kvällstidning
Av dessa bitar skall barnet bygga sin värld,
fylla sina tankar och drömmar
– ord som tillsammans rädd ont,
ord som digitalur gonatt, kanske
ord med skarpa kanter: krig stick gråt
ord fyllda med ångslan: rädd svag var?
ord som kan betyda allt och inget: frihet fred framtid

De ser på oss alla dessa världens mörka ögon

Den peruanska kvinnan som just fått sitt tredje missfall
intill den alltför tunga vattendunken medan bildäcksreklam-
men får Limas mörker att flämta därinne i centrum;
den väntande färjkarlen, knappt tio år fyllda,
någonstans inne i Filippinernas ångande grönska;
de gamla kvinnorna hopkurade i den korta skuggan

under det som en gång var Libanons grönskande cedrar;
de afghanska motståndskämparna bakom fjällstupens
skrovliga sköldar

– ja, till och med de blinda barnen invid en uttorkad
brunn i Övre Volta,
till och med deras slutna blickar riktas mot oss
med Tredje Världens samlade sorg och smärta

Vilken framtid kan vi bygga på historiens ruiner?

Krigets förlorare befinner sig alltid
mellan historieböckernas tysta pärmar
Krigets herrar stavar fred med stora bokstäver
Upprustningen löper parallellt med nedrustningssamtalen,
duvan och örnen seglar på samma luft
Krigets matematik är enkel,
men svår att förstå
Fienden liknar
i allt väsentligt det egna folket,
men talar ett annat språk
Döden är verklig först på nära håll
Aldrig har så många haft så få
att frukta för så mycket

*Först när freden nått fram till världens varje vrå är den möj-
lig också för oss!*

Freden saknar färg. Duvan är en fågel.
Alltför många måste dö för att göra freden möjlig
Alltför många måste leva för att kriget ska bli möjligt
Freden behöver inte nödvändigtvis vara krigets motsats,
freden kan vara ett sätt att föra krig utan ammunitionen
Kriget som sista utväg när bara döden återstår, inget folk
tar frivilligt till vapen

– några måste, andra har inget val

Friheten är fredens syster, inte idag men kanske i morgon

Bengt Berg

Som medlem i Kvinnor för fred stöttar du fredsarbete och kvinnors rättigheter

Årsavgiften är 170 kronor, som stöd-
medlem betalar du 100 kronor.
Pengarna sätts in på plusgirokonto:
439 12 25-2. Ange namn, adress, tele-
fonnummer och eventuell e-postadress.

Följ Kvinnor för freds arbete på
kvinnorforfred.se, Facebook och Twitter.

Adress: Hammarby allé 93, 4 tr, 120 63
Stockholm
Telefon & fax: 08-667 97 27, mobil 076-
117 97 27
E-post: kff@telia.com

Medlemmarna får sex tidningar per år. Två tematidningar, som
den du håller i din hand, och fyra medlemsblad.

